

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Ковалю Геннадія Валерійовича
«Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги
постраждалим від воєнного конфлікту»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 053 – «Психологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові
науки»)

Актуальність дисертаційного дослідження. Дисертація Ковалю Геннадія Валерійовича на тему «Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» (галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки») виконана на кафедрі психології факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету (протокол № 12 від 15 червня 2017 року). Уточнену редакцію теми дисертації затверджено на засіданні кафедри психології (від 17.04.19р. протокол №9) та засіданні вченої ради факультету соціальної педагогіки та психології (від 25.04.19р. протокол №14), а також на засіданні науково-технічної ради університету (протокол №12 від 5.06.2019) та Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №4 від 25.06.2019).

Здобувач наукового ступеня переконливо обґрунтовує нагальність та важливість наукової розробки теми свого дослідження, реалізації його мети та виконання завдань. Вірно висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у загально та соціально-психологічних розвідках з критичним аналізом сутності наукової проблеми та способів і можливостей її наукового вирішення. Зокрема дисертант наголошує, що якщо взаємопов'язаність індивідів у групі виконує роль основного соціально-психологічного чинника волонтерської діяльності у формі волонтерського руху, то цим самим актуалізується проблематика соціально-психологічних аспектів мотивації, де потребують розмежування принаймні дві нетотожні площини обумовлення. З одного боку мова має йти про мотивацію певної колективної активності, що реалізується від групи. З іншого – предметом мотивації має виступати й сама колективність, як той зв'язок між індивідами, що має бути утвореним та підтримуватися протягом достатнього для здійснення певної активності часу. Звідси дисертант висуває припущення, що вид взаємопов'язаності (спільності) виконує роль мотиваційного чинника та обумовлює специфіку колективної суб'єктності волонтерського руху.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Дисертаційне дослідження володіє достатнім ступенем чіткості та

логічності обґрунтувань як у теоретичному пошуку та й представлених висновках. Теоретичний апарат та розроблена модель його параметризації знаходять взаємозв'язок з емпіричним пошуком її апробації та конкретизуються у релевантних методиках дослідження взятих до аналізу змінних, що обґрунтовують валідність отриманих результатів та сприяють повноті їх інтерпретації. Це дозволяє засвідчити повноту реалізації поставленої мети та завдань дослідження. Автором дисертаційної роботи вірно визначається зв'язок його дослідження з комплексними науково-дослідними темами кафедри психології Запорізького національного університету: «Соціальна психологія організаційної культури» (державний реєстраційний номер 0111U007744) та «Психологічне забезпечення формування та розвитку соціальних суб'єктів» (державний реєстраційний номер 0114U05324) затверджених Міністерством освіти і науки України.

У **вступі** дисертантом переконливо обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість. У **першому** розділі здійснено послідовний аналіз та представлені результати опрацювання як загально й соціально-психологічних джерел за досліджуваною проблематикою так й наукових результатів у суміжних галузях знання, що сприяє комплексному підходу до розуміння явища волонтерства у розробці його соціально-психологічної проблематики. Так, проведений аналіз наукових розвідок дозволяє визначити автору волонтерство як складне соціально-психологічне явище, де складність завдано насамперед складністю суб'єктів його організації, а власне волонтерська допомога розглядається як діяльність, що принципово спрямована на іншу діяльність. У соціально-психологічному контексті, на думку автора, заслуговує на окрему увагу проблематика існування волонтерства у формі суспільного руху, де проявляє себе специфіка колективної суб'єктності, що знаходить свою реалізацію на рівні індивідуальної діяльності з надання допомоги. Такий взаємозв'язок індивідуальної та колективної суб'єктності знаходить своє обґрунтування у запропонованому дисертантом підході до визначення концепту «спільність», що дозволяє поєднати в одній площині ці дві різноспрямовані форми активності.

У **другому** розділі автор пропонує операціоналізувати запропонований концепт через ряд вимірюваних показників та параметрів – характеристики самої волонтерської діяльності, що набувають своєї специфіки саме через соціально-психологічне їх спричинення тою колективною суб'єктністю, що в ній реалізується. У якості таких характеристик автором обґрунтовуються показники осмисленості та готовності до здійснення діяльності. Іншою вимірюваною ознакою, що розкриває специфіку соціально-психологічного впливу на надання допомоги учасникам та постраждалим від воєнного конфлікту беруться до аналізу цінності. При цьому розповсюджене розуміння останніх як загальних піднесених над контекстом чинників, що обумовлюють індивідуальну активність знаходить несподівану залежність як від змістовних показників осмисленості, так й

характеристик ідентичності, що в цілому й дозволяє не лише показати специфіку соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності, але й розкрити характер впливу колективної суб'єктності на індивідуальну активність. Як вже можливо зрозуміти, окремим складником емпіричної структури дослідження спільності обґрунтовуються характеристики особистісної та групової ідентичності волонтера.

У **третьому** розділі основні теоретичні припущення та засновки знаходять підтвердження та обґрунтування в аналізі результатів емпіричних даних. Заслужує схвалення той факт, що автор робить неспішні та обережні висновки з результатів проведеного дослідження та пропонує перспективу подальших досліджень у більш детальному вивченні установлених зв'язків, їх природи, а також специфіки сукупного впливу на специфіку соціально-психологічного обумовлення індивідуальних проявів активності.

Наукова новизна отриманих результатів дисертації. Дисертаційна робота містить наукову новизну, що представлена автором у вигляді конкретних положень, чітких текстових формулювань і висновків, таблиць, рисунків, а також полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень та розробленні практичних рекомендацій щодо психологічного супроводу волонтерської діяльності та перспектив подальшої розробки порушеної у дослідженні проблематики.

Результати дослідження, що становлять наукову новизну, у наступному: здійснено комплексне теоретико-емпіричне соціально-психологічне дослідження чинників волонтерської діяльності у формі суспільного волонтерського руху з надання допомоги постраждалим від воєнного конфлікту; уточнено соціально-психологічні аспекти поняття волонтерська діяльність в контексті суспільного волонтерського руху і визначено поняття волонтерська діяльність у цьому контексті, а саме: обґрунтовано розуміння волонтерської допомоги як соціально-значущої діяльності, спрямованої на іншу діяльність, що дозволяє диференціювати її від інших видів допомоги; теоретично обґрунтовано та уточнено умови за яких індивідуальна суб'єктність може розглядатися як форма реалізації колективної суб'єктності; запропоновано узагальнення деяких соціально-психологічних та психологічних чинників у терміні спільність як характеристики утвореного в просторі соціально-психологічної взаємодії зв'язку, що увиразнює (характеризує) параметри колективної суб'єктності; визначено сутність поняття стилеві аспекти ідентифікації як внутрішньо-суб'єктного процесу набуття спільності.

Теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано: показник осмисленості як соціально-психологічну характеристику волонтерської діяльності; показники диференційованості структури індивідуальної ідентичності волонтера та диференційованості окремих аспектів структури індивідуальної ідентичності як змінних, що представлені в рангових шкалах; показники стилів ідентифікації з окремими (психосемантичними) характеристиками образу волонтерської спільноти

як соціально-психологічні чинники ВД; емпірично визначено специфіку взаємозв'язку системи соціально-психологічних та психологічних чинників, а саме: індивідуальних ціннісно-мотиваційних чинників волонтера з осмисленістю та готовністю до волонтерської діяльності з одного боку, та показниками диференційованості індивідуальної структури ідентичності волонтера і стильових аспектів ідентифікації волонтера з психосемантичними характеристиками образу волонтерської спільноти з іншого; емпірично виявлено специфіку інтегрованого впливу показників стильових аспектів ідентифікації та джерел осмисленості на ціннісно-мотиваційні чинники. Зокрема, результати статистичної обробки дозволяють зауважити неоднорідність такого впливу, втім природа цієї неоднорідності залишилися нез'ясованою та потребує подальших досліджень;

На основі даних проведеного емпіричного дослідження розроблено рекомендації для практичного застосування результатів дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту.

Поглиблено та розширено уявлення щодо взаємозв'язку індивідуальної та колективної суб'єктності. Також приділено значну увагу можливостям дослідження індивідуальної та колективної суб'єктності в межах конструкту «спільність» як характеристики утвореного в просторі соціально-психологічної взаємодії зв'язку, що увиразнює (характеризує) параметри колективної суб'єктності.

Практична значущість результатів дослідження. Дисертаційне дослідження має беззаперечну практичну значущість, оскільки на основі розроблених автором рекомендацій можуть бути створені програми як для подальшої наукової розробки піднятої в дослідженні проблематики так й програми, спрямовані на поглиблення взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади та місцевого самоврядування для спільного вирішення завдань у сфері діяльності із забезпечення національної безпеки та оборони. Окрім того, результати дослідження можуть бути застосовані викладачами ВНЗ – для удосконалення навчальних програм з курсів “Соціальна психологія”, “Соціальна робота”, “Політична психологія”, та широким колом спеціалістів неурядового сектору – при вирішенні завдань, які припускають залучення допомоги волонтерів при реалізації статутних завдань.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у практику роботи Запорізького міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка про впровадження № 1404/03 від 17.06.2020); Запорізького національного університету (довідка про впровадження № 75/0010119 від 18.06.2020); Запорізької спілки ветеранів та волонтерів АТО (довідка про впровадження № 001 від 14.11.2023); Відділу у Запорізькій області Міністерства у справах ветеранів України (довідка про впровадження № 4824/07ю5-20); ГО «Інформаційно-аналітичний центр ПНБ» (довідка про впровадження № 003 від 05.05.2024); БО «БФ» «Карітас Запоріжжя» (довідка про впровадження № 0014 від 23.05.2020).

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, що опубліковані автором. Зміст дисертаційного дослідження відображено здобувачем наукового ступеня у вигляді публікацій у наукових фахових виданнях та апробовано на наукових конференціях, семінарах й круглих столах. Зокрема, основні результати проведеного дослідження знаходять висвітлення у чотирнадцяти публікаціях автора здійснених одноосібно та у співавторстві з науковим керівником. А саме, дисертантом здійснено одинадцять одноосібних публікацій. У цілому, зараховані за темою дисертації публікації здійснено у виданнях, що входять згідно переліку МОН до категорії Б фахових видань України (одинадцять публікацій) та категорії А (одна публікація), а також дві публікації у наукових видання інших держав, які входять до Європейського Союзу та індексуються у наукометричних базах Index Copernicus – одна публікація та Web of science – одна публікація. Отже, наукові публікації Ковалю Геннадія Валерійовича відповідають вимогам п.8 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Відсутність порушення академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності нами виявлено не було, а в тексті дисертації наявні належним чином оформлені посилання при використанні автором ідей та положень інших авторів. Дані висновки підтверджують результати перевірки рукопису дисертації Г.В. Ковалю за допомогою автоматизованої системи «StrikePlagiarism»

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи підготовку та проведення дисертаційної роботи та даючи їй схвальну оцінку, вважаємо за доцільне вказати на низку зауважень та побажань щодо окремих аспектів рецензованої роботи:

1. У теоретичному розділі роботи робиться аналіз теоретико-методологічних підходів до аналізу колективної суб'єктності у вітчизняному соціально-психологічному дискурсі. Бажано було б також розкрити загальносвітовий контекст дослідження цієї проблематики, що могло б забезпечити аналізу його повноту.

2. В розділі планування емпіричного дослідження ми не знаходимо належної параметризації та операціоналізації указанного автором у теоретичній частині роботи концепту «інтерпретація», що указано у якості одного з психологічних процесів, що обумовлюють специфіку утворення соціально-психологічного зв'язку (стор.56). Тому, з одного боку не зрозуміло, чим автор обґрунтовує таке позиціонування інтерпретації, а з іншого не розкритим полишається уявлення автора в який саме спосіб можлива подальша параметризація цього явища та включення його в емпіричну структуру дослідження спільності. Хотілося б уточнити, чи не змінить це принциповим чином концептуальний підхід до дослідження?

3. У розділі 3 дисертації автор перенаєнчує представлення результатів у формі таблиць та рисунків, що не сприяє цілісності та послідовності викладу, варто було б оптимізувати цю форму представлення результатів й суттєву кількість матеріалу винести в додатки.

4. Також рекомендую звернути увагу на доволі вільне викладення матеріалу дослідження, що обумовлює наявність як стилістичних так й граматичних огріхів, що в цілому ускладнює сприйняття тексту та загальної логіки розгортання думки дисертанта.

Втім, вказані оцінки та зауваження не знижують в цілому позитивної оцінки проведеного дослідження, що є завершеною, обґрунтованою науковою розвідкою, в якій присутні наукова новизна та теоретичне й практичне значення.

Загальний висновок.

Рецензована робота Ковалю Геннадія Валерійовича на тему «Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» та її результати, нові наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, опубліковані та апробовані в публікаціях, зарахованих за темою дисертації здобувача є кваліфікованою науковою працею. В роботі відсутні порушення академічної доброчесності. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Ковалю Геннадія Валерійовича відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам передбаченим п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 зі змінами). Тому її автор Коваль Геннадій Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензент:

Кандидат психологічних наук, доцент,
Завідувач кафедри психології
Запорізького національного університету

Н. О. Губа

Підпис Губи Н.О. засвідчую:

Доктор історичних наук, професор
Проректор з науково-педагогічної роботи
Запорізького національного університету

Ю. О. Каранов